

Mit eszünk a fesztiválokon?

Az elégedettség tényezői különböző típusú fesztiválokon²

Absztrakt

A tanulmány 13 fesztiválon végzett felmérés alapján arra keresi a választ, hogy van-e eltérés a gasztro- és nem gasztrofesztiválok fogadtatásában, a velük való elégedettségben. Mitől függ a fesztiválok tetszési indexe: a tartalomtól, vagy inkább az infrastruktúrától, a szervezés profizmusától? Eredményeink azt mutatják, hogy a fesztiválokkal való elégedettség átlépi a műfaji határokat. A tetszést kevésbé befolyásolja az infrastruktúra, a szervezés, mint maga a tartalom. A fesztiválok látogatásának motivációja a legtöbb ember számára a jó hangulat. Az együttlét, a közös szórakozás legalább olyan fontos, sőt sokszor fontosabb, mint maga a program.

Kulcsszavak: fesztiválturizmus, fogyasztói elégedettség

Bevezető

A fesztiválok tömeges jelenléte a különböző kultúrákban többféle okkal magyarázható. Egyik megközelítési mód kiindulhat az élménygazdaság koncepciójából, mely szerint a szolgáltatásalapú gazdaságot az élményalapú gazdaság váltja fel. A GDP egyre nagyobb hányada köthető az élmények előállításával foglalkozó ágazatokhoz (Zátori 2014). A turizmus, és ezen belül a fesztiváliparág, nyilvánvalóan az élménygazdaság

1 Budapesti Gazdasági Egyetem, kutató; e-mail: hunya322@gmail.com.

2 A tanulmány az EFOP 3.6.1-16-2016-00012 kódszámú „Innovatív megoldásokkal Zala megye K+F+I tevékenysége hatékonyságának növeléséért” című projekt támogatásával végzett kutatás eredményein alapul.

DOI: http://dx.doi.org/10.31570/Prosp_2019_04_5.

része. A fesztiválok gazdasági jelentőségét, GDP-hez való hozzájárulásának becslését az EFOP 3.6.1-16-2016-00012 kódszámú projekt keretében mi is vizsgáltuk. Erről több tanulmány is született (lásd például Solt–Koppány–Hunyadi 2019).

Az élményekhez köthetők a 90-es évek óta szaporodó, a jól-léthez kapcsolódó kutatások is. Eredményei szerint a boldogságnak, a jól-létnek a legfontosabb öt összetevőjéhez tartozik a kisebb-nagyobb közösséghez (család, szomszédság, klubok stb.) való tartozás (Rath–Harter 2014). A fesztiválok remek terepei a közösségi együttlétnek, erősítik a helyi közösséghez tartozás, a helyi identitás érzését is.

A fesztiválok több szempontból különböznek egymástól, és sokan sokféleképpen próbálják a fesztiválokat típusokba sorolni. Mivel nincs egyetlen, mindenki által elfogadott és használt fesztiválosztályozás, a típusalkotás kritériumát az határozza meg, hogy az osztályozás milyen célból készül. Lehet intézményi oldalról vezérelt, amikor pl. egy önkormányzat vagy egy kulturális, közösségi eseményeket támogató pénzosztó intézmény megszabja, hogy milyen típusú rendezvényeket kíván támogatni, vagy amikor egy gazdasági vállalkozás kiszámolja, hogy milyen eseményt tekint jó beruházásnak. De tekinthetünk a fesztiválokra olyan eseményekként is, melyek iránt a helyi társadalom támaszt igényt.

A BGE projektje összesen 13 fesztivál vizsgálatát tette lehetővé. Célunk a fesztiválok gazdasági és társadalmi hatásának elemzése volt, de érintettük a fesztiválok kulturális aspektusát, az elégedettség, az elvárások kérdéskörét is. A két évig tartó terepmunka során háromféle kérdőívet használva összesen mintegy 24 ezer kérdőívet töltöttünk ki a feladatra kiképzett önkéntesek közreműködésével. Kétféle kérdőív szolgálta a fesztiválközönség megismerését.³ A fesztiválra látogatók összetételét egy összesen négy kérdést, a fontosabb demográfiai jellemzőket (nem, kor, iskolai végzettség, lakóhely településtípusa) tartalmazó összeíró lap segítette, a fesztiválról alkotott véleményt, elvárásokat, a fesztivállátogatási szokásokat és a fesztivál kapcsán felmerülő költségeket is firtató kérdéseket pedig egy hosszabb, részletesebb kérdéssor segítségével ismertük meg. Ezeket a fesztiválok ideje alatt, a fesztiválok helyszínén kérdeztük le. Minden esetben véletlen mintavétellel dolgoztunk. Az összeíró lapokból a legtöbb fesztivál esetében jóval több készült el, mint a hosszabb véleménykérdőívekből, melyekre általában a nők és a képzetebbek nagyobb hajlandósággal válaszoltak, mint a férfiak vagy a képzetlenebbek. Az ebből adódó torzító hatást, a rövidebb kérdőívek demográfiai adatainak segítségével, súlyozással kerültük el.

3 A harmadik kérdőív a fesztivált rendező település lakosainak fesztiválokkal kapcsolatos véleményét tudakolta, ezzel ez az elemzés nem foglalkozik (lásd e számunkban Formádi Katalin és Hunyadi Zsuzsa tanulmányát a fesztiválok társadalmi hatásáról).

Elemzésünk során a fesztiválokat műfajuk alapján tipizáltuk. A műfaji besorolás sem könnyű. Amellett, hogy a fesztiválok zöme több területet is átfog, a programstruktúrában gyakran szerepelnek művészetén kívüli programok is (pl. sport, történelmi hagyományok, bemutatók, játékok stb.). Van azonban egy olyan dimenzió, ami alapján viszonylag könnyen megkülönböztethetők a fesztiválok, ez pedig a gasztronómia szerepe a programkínálatban. A fesztiválokat két nagy csoportra oszthatjuk: az egyikbe a gasztronómiához szorosan kötődő, a másikba a gasztronómiához nem kötődő, vagy másképpen fogalmazva, elsősorban nem a gasztronómiához kötődő rendezvényeket sorolhatjuk.

A gasztronómiai fesztiválok általában már a nevük alapján is beazonosíthatók. Ezek a fesztiválok vagy valamilyen étel-ital köré szerveződnek, vagy már eleve erős helyi hagyományokra épülve jöttek létre, esetleg valamilyen meglévő hagyomány feltámasztására, megerősítésére, de van olyan is, amelyik hagyományteremtésre törekszik. Közös bennük, hogy a sajátos helyi tudást ünneplik: a borászok, a fánk sütők, a káposztatermelők, a kolbásztöltők, vagyis különböző mesterségek profi és amatőr mesterei mutatják be portékájukat a helyi lakosok és a messzebről érkező fesztiválozó vendégek előtt, de nem ritka az sem, hogy ezekre a termékekre épül rá egy-egy főzőverseny, melybe már a közönség soraiból is be lehet nevezni. A gasztronómiai fesztiválok általában kulturális, szórakoztató programokat is kínálnak. Ezek sokszor szintén a helyhez kötődnek, a helyi kulturális, amatőr művészeti csoportok mutatják be tudásukat, művészetüket a nagyobb közösségnek, illetve profi, zömében a településre kívülről érkező művészek szórakoztatják a fesztiválra látogatókat.

A vizsgált 13 fesztivál közül hat gasztronómiai volt – zárójelben a minta nagysága, a hosszabb kérdőívre válaszolók száma (N):

A vizsgált gasztronómiai fesztiválok:

Csabai Kolbászfesztivál – Békéscsaba ($N=321$)

Etyeki Őszi Piknik ($N=300$)

Hungarikum – Szeged ($N=400$)

Miskolci Kocsonya Farsang ($N=309$)

Országos Vadpörkölt és Borfesztivál – Zalaegerszeg ($N=405$)

Vecsési KáposztaFeszt ($N=310$)

A fesztiválok másik nagy csoportja a nem gasztronómiai fesztiváloké. Közös bennük, hogy nem valamilyen étel vagy ital köré szerveződnek, de további pontos műfaji meg-

határozásuk nem mindig könnyű. Programjuk zömét egy (pl. film, színház) vagy több művészeti ág adja, ezek az összművészeti fesztiválok. A vizsgált fesztiválok között ez utóbbira példa az Ördögkatlan Fesztivál: a programjában minden előadó művészeti ág (cirkusz, színház, komoly- és könnyűzene, népművészet, opera stb.) produkciói megtalálhatók, de emellett jelen van még a képzőművészet, a fotó- és filmművészet, valamint az irodalom is.

A nem gasztronómiai fesztiválok némelyike speciális célcsoportot kíván megszólítani. Ilyenek a gyerekeknek, az ifjúságnak, illetve a családoknak szóló fesztiválok. Három ilyen családi, ifjúsági fesztiválon jártunk: a kisebb gyerekeknek és családjaiknak szóló Györköcfsztiválon (Győr), a Pápai Játékfesztiválon, valamint az ifjúságnak szóló Campus Fesztiválon (Debrecen).

A nem gasztronómiai fesztiválok harmadik típusa a városi, közösségi fesztivál. Ezek szintén több művészeti ágból gyúrnak a programjaikat, de mivel széles társadalmi réteget céloznak meg, kínálatukban hangsúlyos a fogyasztás is: az ételek-italok és a bőséges vásári, ill. kézműves termékkínálat. A kulturális tartalmat tekintve a többség ízlését és igényét szolgáló könnyedebb szórakoztató, populáris tartalom túlsúlya a jellemző, bár ezeken a fesztiválokon is fellelhető minőségi programelem is. Vizsgálatunkba három városi, közösségi fesztivál került: a Debreceni Virágkarnevál, a tatai Víz, Zene, Virág Fesztivál, és a zalaegerszegi Egerszeg Fesztivál.

A vizsgálatba bevont nem gasztronómiai fesztiválok – zárójelben a minta nagysága, a hosszabb kérdőívre válaszolók száma (N):

Családi, ifjúsági fesztiválok:

1. Györköcfsztivál – Győr ($N=301$)
2. Pápai Játékfesztivál ($N=445$)
3. Campus Fesztivál – Debrecen ($N=375$)
4. Összművészeti: Ördögkatlan Fesztivál – Nagyharsány, Kisharsány, Villánykövesd, Beremend ($N=544$)

Városi fesztiválok:

5. Tatai Víz, Zene, Virág Fesztivál ($N=437$)
6. Egerszeg Fesztivál – Zalaegerszeg ($N=600$)
7. Debreceni Virágkarnevál ($N=400$)

A következő elemzés arra keresi a választ, hogy vajon a különböző tartalmú, műfajú fesztiválok iránti keresletben van-e bármilyen irányú eltérés. Operacionalizálva a kérdésfelvetést: mennyire elégedett a közönség a különböző tartalmú, programszerkezetű fesztiválokkal; mitől függ egy fesztivál tetszési indexe: a tartalomtól, vagy inkább az infrastruktúrától, a szervezés profizmusától? Van-e eltérés a különböző fesztiváltípusok fogadtatásában, a velük való elégedettségben? Vajon melyek a sikerebb fesztiválok: a gasztro- vagy a nem gasztrofesztiválok, és ezen belül a célközönséghez vagy a nagyobb közösséghez szólók? Egyáltalán: mi motiválja a közönséget egy-egy fesztivál felkérésére?

Elégedettség a fesztiválokkal

A kérdőíves vizsgálatunk során sok témakört érintettünk, de ebben az elemzésben egyetlen kérdést vizsgálunk alaposan: az elégedettséget. A válaszolók minden fesztivál esetében egytől ötig terjedő osztályzatokkal fejezhették ki a különböző szempontok szerinti elégedettségüket. A konkrét kérdéssor a következő volt:

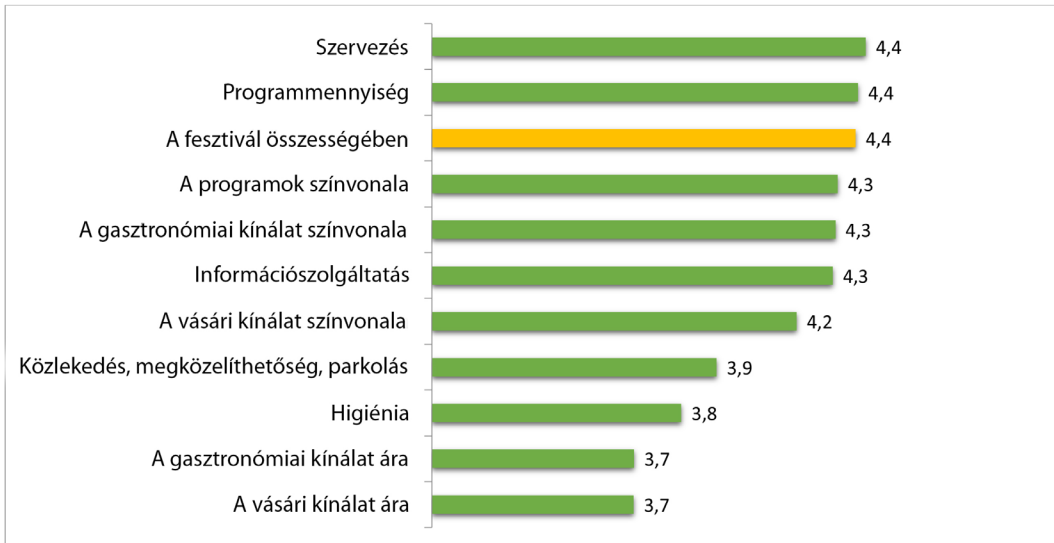
Mennyire elégedett: (5 – nagyon, 1 – egyáltalán nem)

1. a fesztivál szervezésével?	5	4	3	2	1
2. a programok mennyiségével?	5	4	3	2	1
3. a programok tartalmával, színvonalával?	5	4	3	2	1
4. a megközelíthetőséggel, parkolási helyzettel?	5	4	3	2	1
5. a fesztivállal kapcsolatos információszolgáltatással?	5	4	3	2	1
6. a vendéglátás (gasztronómiai kínálat) színvonalával?	5	4	3	2	1
7. a vendéglátás (gasztronómiai kínálat) árával?	5	4	3	2	1
8. vásári (kézműves, népművészeti stb.) kínálat színvonalával?	5	4	3	2	1
9. a vásári (kézműves, népművészeti stb.) kínálat árával?	5	4	3	2	1
10. a higiéniaiával?	5	4	3	2	1
11. a fesztivállal összességében?	5	4	3	2	1

A vizsgált 13 fesztivál összesített átlagai azt mutatják, hogy a legjobb „bizonyítványt” a fesztiválok szervezése, a programok mennyisége és a fesztiválokra vonatkozó összesített, általános elégedettség kapta (4,4). A következő, ezeknél valamivel rosszabb eredményt elért területek a programok és a gasztronómiai kínálat színvonala, a fesztivállal kapcsolatos információszolgáltatás, valamint a vásárolók kézműves és egyéb árukíná-

latának színvonala (4,2–4,3) voltak. A legtöbb kritikát a közlekedés (megközelíthetőség, parkolás), a higiénia (az utcák, terek, valamint a mosdók tisztasága) mellett az ételek-italok, valamint a vásári termékek árai váltották ki (3,7–3,9).

1. ábra: Látogatói elégedettség 13 fesztivál alapján (1–5 az osztályzatok átlaga)

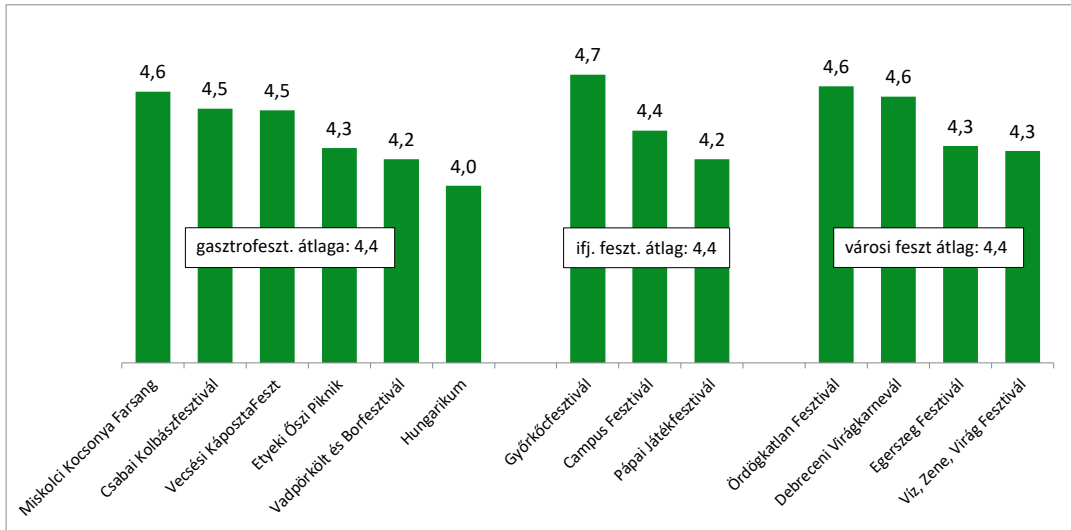
Forrás: a felmérések alapján saját szerkesztés

A 13 vizsgált fesztivál átlagai mögé nézve az első felmerülő kérdés: vajon mennyire szórnak ezek az átlagok, van-e különbség a különböző műfajú fesztiválok összelégedettsége és a különböző területekkel való elégedettség között? Először az összelégedettséget vizsgáljuk.

A látogatók igen elégedettek a fesztiválokkal, hiszen a többség 4-es vagy 5-ös osztályzatot adott, amikor a rendezvényeket összességében értékelte. Az egyes fesztiválokkal való összelégedettség átlagai között nincs különbség. A hat gasztronómiai, a három ifjúsági és a négy városi fesztivál átlaga egyaránt 4,4. Nem találtunk tehát a műfajok között elégedettségi sorrendet, nem mondhatjuk, hogy pl. a gasztronómiai fesztiválokkal kevésbé lennének elégedettek látogatói, mint az ifjúsági vagy a városi rendezvényekkel. Ez az eredmény figyelemre méltó, mert a fesztiválszakma hajlamos úgy gondolni, hogy a gasztronómiai fesztiválok „gagyik”, alacsonyabb értékűek, mint a művészeti, az ifjúsági vagy a városi/közösségi fesztiválok. A látogató közönség véleménye ezt nem tükrözi, legalábbis a fesztiválokkal való összelégedettség terén nem.

A 2. ábra szemléltetően is bizonyítja, hogy a fesztiválokkal való összelégedettség nem műfajfüggő: ugyanakkora elégedettséget tud kiváltani egy gasztrofesztivál, mint egy nem gasztrofesztivál. Mindhárom fesztiváltípusban találunk 4,6 körüli osztályzatot (Kocsonya Farsang, Ördögkatlan, Virágkarnevál, Győrköc) csakúgy, mint 4,2 körülit (Vadpörkölt; Víz, Zene, Virág; Játékfesztivál).

2. ábra: Mennyire elégedett összességében a fesztivállal? (1–5 az osztályzatok átlaga)

Forrás: a felmérések alapján saját szerkesztés

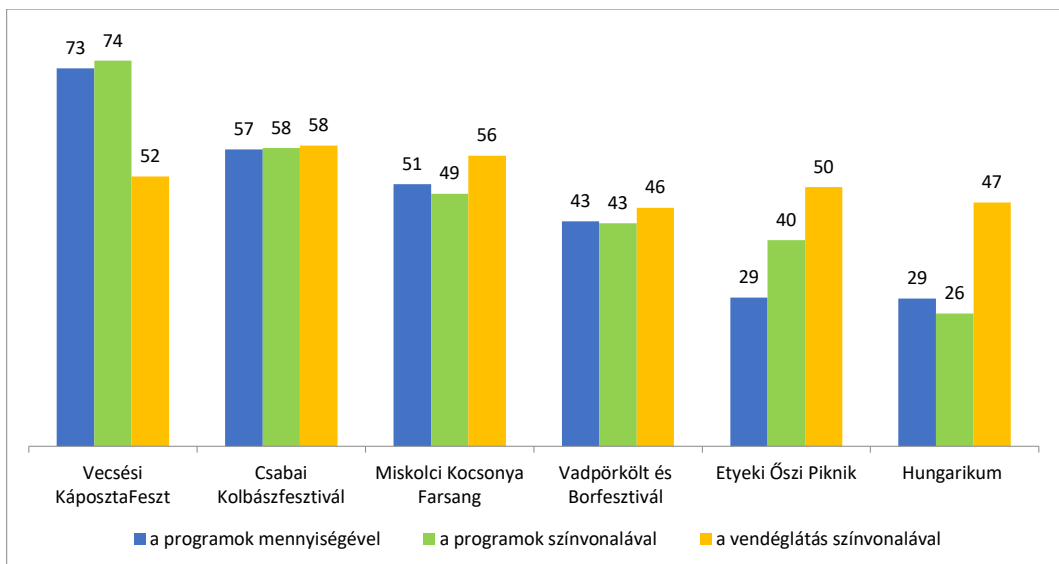
Vajon mely tényezők befolyásolják leginkább a fesztiválokkal való összelégedettséget? A programkínálat, vagy a programok mennyisége, az étel-ital kínálat, a szervezés, az árak, vagy az infrastruktúra, azaz a közlekedés, a parkolási lehetőségek, a tisztaság határozza meg legjobban a fesztivállátogató globális elégedettségét?

Az összefüggéseket többféle módszerrel is teszteltük. Sem a korrelációs számítás, sem a regressziós modellek nem eredményeztek trendszerű összefüggést az összelégedettség és a többi elem (programkínálat, programmennyiség, szervezés, árak, higiénia stb.) között. A véleménycsoportok meghatározása nagyobb sikerrel járt: a faktoranalízis a legtöbb fesztivál esetében két fő komponens⁴ talált: a vélemények egyrészt a fesztiválok lényegi, tartalmi elemei köré, másrészt a másodlagos, nem a tartalmi, hanem az infrastruktúra, a megvalósítás körülményei és az árak köré szerveződtek.

⁴ Minden faktorelemzést ugyanazzal a módszerrel végeztünk: Extraction Method: Principal Component Analysis, Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

Ha részletesebben megvizsgáljuk, hogy a gasztronómiai fesztiválok mely jellemzőivel elégedettek a látogatók, az látszik, hogy az ételkínálat színvonalával voltak a legtöbben elégedettek, ezekkel a közönség 50–60%-a „teljes mértékben elégedett” volt, ami végül is, lévén szó gasztronómiai fesztiválokról, érthető. (A 4-es osztályzatot adók, a „csak” elégedettek aránya is magas, ellenben az elégedetleneké, az 1–3 osztályzatot adóké meglehetősen alacsony, mindössze 2–10% körüli.) A programok mennyiségével és minőségével már kevesebben és nagyobb szórással elégedettek teljes mértékben, 26–74% közötti az ötöst adók aránya. A programok tekintetében a vecsési, a békéscsabai és a miskolci fesztivál az éllovas. A legkevesebb ötös osztályzatot a szegedi és az etyeki fesztivál kapta mind a programok mennyiségének, mind azok színvonalának megítélésére. De ezektől a fesztiváloktól nem is várták el az odalátogatók a több és változatosabb kulturális kínálatot, mert mindkettőnél a specialitásukat emelték ki pozitívumként. Etyeken a színvonalas borkínálatot, a Hungarikumon a színvonalas étel-ital kínálatot dicsérték a nyitott kérdésekre adott válaszok, miközben a kritikai megjegyzések között csak nagyon kevesen említették a kevés és nem elég változatos, színvonalas programkínálatot.

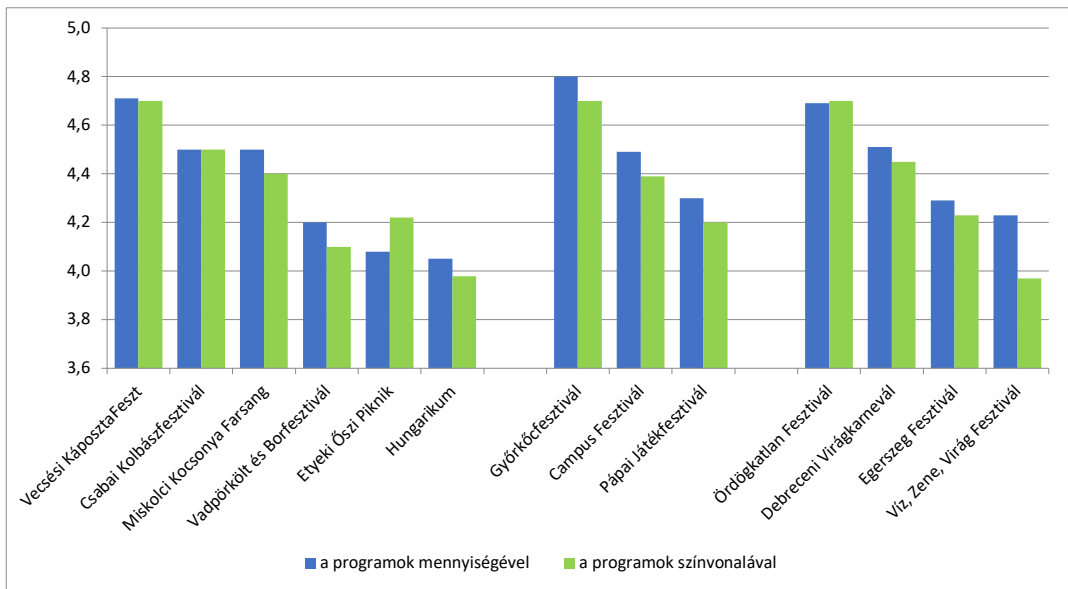
3. ábra: A teljes mértékben elégedettek aránya (5-ös osztályzatot adók, %)

Forrás: a felmérések alapján saját szerkesztés

A programjukra is igényes gasztrfesztiválok az itt vizsgált hat gasztronómiai fesztivál között is fellelhetők. A 13 fesztivál összehasonlításából az is kiderül, előfordulhat, hogy a közönség akár elégedettebb lehet egy gasztronómiai fesztivál programjának színvonalával, mint egy nem gasztrfesztiváléval: a káposzta-, a kocsonya-, illetve kolbászfesztivál programjait nagyobb elégedettség kíséri, mint a Víz, Zene, Virág Fesztivál, az Egerszeg Fesztivál vagy a Pápai Játékfesztivál programjait.

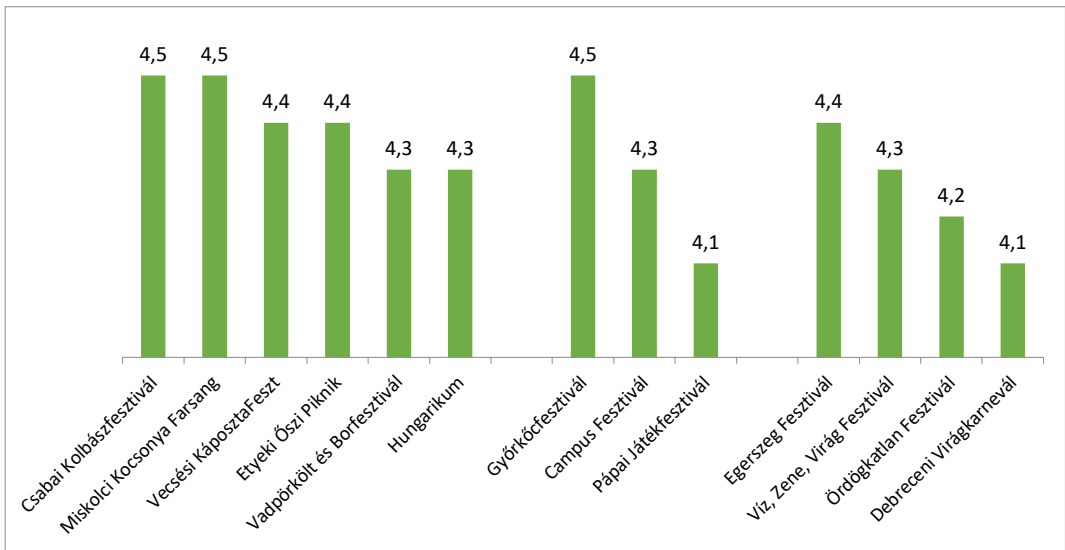
4. ábra: A programokkal való elégedettség (1–5 osztályzatok átlaga)

Forrás: a felmérések alapján saját szerkesztés

A fesztiváltípusok közti hasonlóság-különbség másik irányba is igaz: a vendéglátás színvonalával való elégedettség lehet magasabb egy nem kifejezetten gasztronómiai fesztiválon, mint egy gasztronómiai: a Győrköcs Fesztivál a legjobbnak ítélt Miskolci Kocsonya Farsang és a Csabai Kolbászfesztivál gasztroszínvonalát hozta a 4,5 átlagosztályzatnyi elégedettséggel, az Egerszeg Fesztivál 4,4 átlaga pedig hasonló, mint a vecsesi és az etyeki fesztiválok kínálatával való elégedettség. A nem gasztronómiai Víz, Zene, Virág Fesztivál és a Campus Fesztivál vendéglátása a Vadpörkölt és a Hungarikum 4,3 elégedettségi átlagával egyező. A gasztronómiai fesztiválok színvonalától csak az Ördögkatlan Fesztivál, a Virágkarnevál és a Pápai Játékfesztivál vendéglátási színvonala marad el:

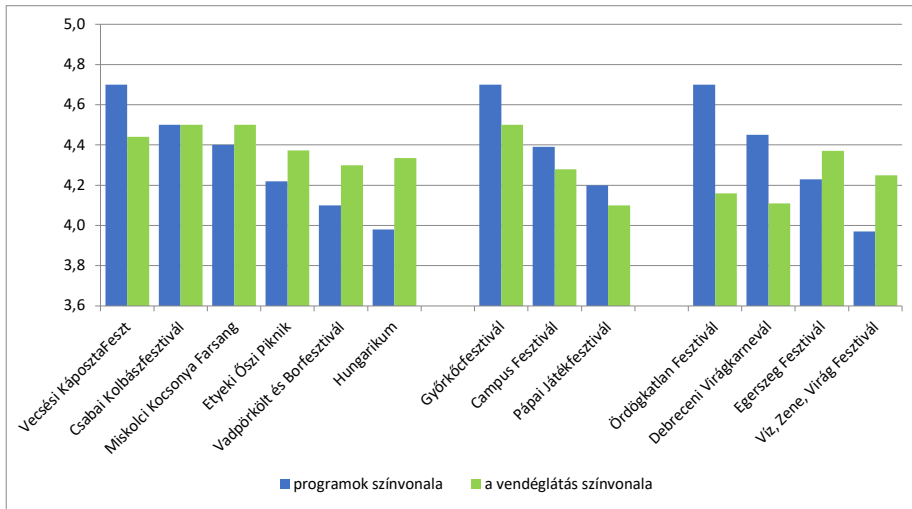
5. ábra: A vendéglátás színvonalával való elégedettség (1–5 osztályzatok átlaga)

Forrás: a felmérések alapján saját szerkesztés

Elmondhatjuk, hogy a név nem okvetlenül irányadó a fesztivál jellegét illetően, hiszen van olyan városi rendezvény, ami ugyan a nevében nem gasztronómiai, de a közönség mégis jobban elégedett a vendéglátás színvonalával és választékával, mint a programokéval. A városi fesztiválok közül az Egerszeg Fesztivál és a VíZ, Zene, Virág Fesztivál ilyen, vagyis ezeken a rendezvényeken nem okvetlenül a programkínálat a vonzó. Ezek a fesztiválok a városiakok széles közönségének szólnak, többféle társadalmi réteg eltérő igényét kell kielégíteniük, ami még sokszor alacsony költségvetéssel terhelt a programok színvonalát is befolyásolja: nem lehet pl. sokféle zenei műfaj (a népzeneitől a pop-rock különböző stílusirányzataiig) neves előadóit, zenekarait meghívni, de a megfelelő étel-ital kínálat biztosítása alacsony költségvetés mellett is megvalósítható. A fesztiválközönség elvárásait könnyebb a vendéglátás terén kielégíteni, hiszen a többség nem a minőségi ételek-italok, hanem a jó szórakozás, a barátokkal, családdal való együttlét, beszélgetés, közös evés-ivás lehetősége, a „végre történik valami a városban” miatt látogat el egy-egy fesztiválra.

6. ábra: A programok és a vendéglátás színvonalával való elégedettség (1–5 átlagosztályzat)

Forrás: a felmérések alapján saját szerkesztés

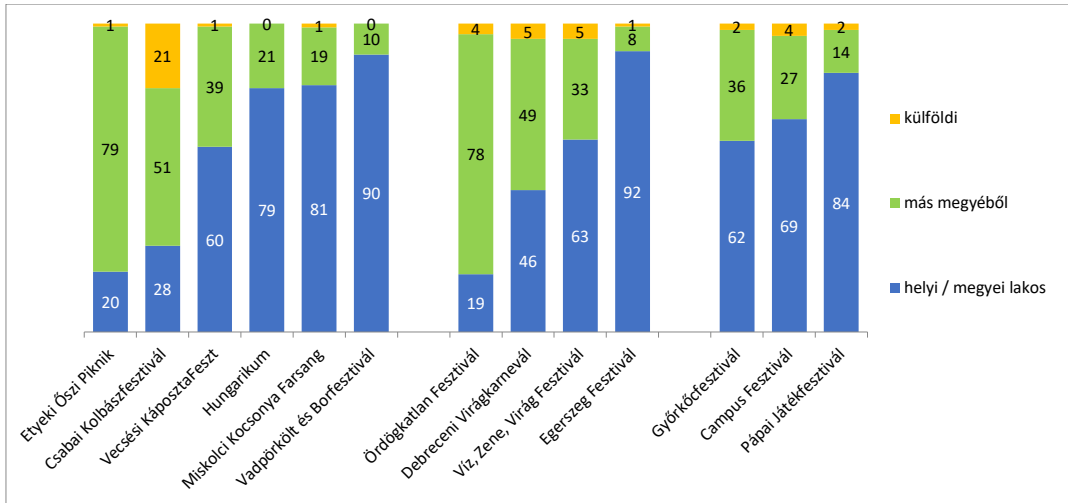
A helyiek vagy a távolabbról érkezők az elégedettebbek?

A fesztiválok megítélése látszólag összefügg a fesztiválok vonzáskörével: a legmagasabb elégedettséget zömében azok a fesztiválok váltották ki, ahol a közönség nagyobb része nem helyi: az elégedettségi listát a Kolbászfesztivál, az Ördögkatlan és a Győrköc vezeti. Kivétel az Etyeki Őszi Piknik, itt nagyon kevés a helyi lakos, de az etyeki piknikkel való elégedettség mégsem a legkiválóbb fesztiválok elégedettségére jellemző. (A helyiek aránya és a fesztivállal összességében való elégedettség közti korreláció ugyan szigorú értelemben nem szignifikáns [szign.: 0,138], de közepes erősségű: 0,435.) Az összefüggést épp az etyeki fesztivál gyengíti, ha azt kihagyjuk a számításokból, a másik 12 fesztiválnál a nem helyiek aránya és az elégedettség közti korreláció erőssége 0,605-re nő, a szignifikancia pedig 5% szinten 0,037 lesz.

Azt gondolhatnánk, hogy a magasra értékelt fesztiváloknak nagyobb a törzsközönsege, hiszen ha tetszett nekik a fesztivál és jól érezték magukat az emberek, szívesen visszatérnek máskor is. E hipotézis tesztelésére összehasonlítottuk a fesztiválokkal való összeelégedettség átlagpontszámait a törzsvendégek arányával.⁵

5 Törzsvendégnek azokat tekintettük, akik az adott fesztivál fennállása óta annak legalább egyharmadán jelen voltak. Pl. ha 12 éve rendezik a fesztivált, az a törzsvendég, aki legalább négyszer jelen volt már. Az 50 éve fennálló Debreceni Virágkarneválnál az utolsó 25 évhez igazítottuk az arányt.

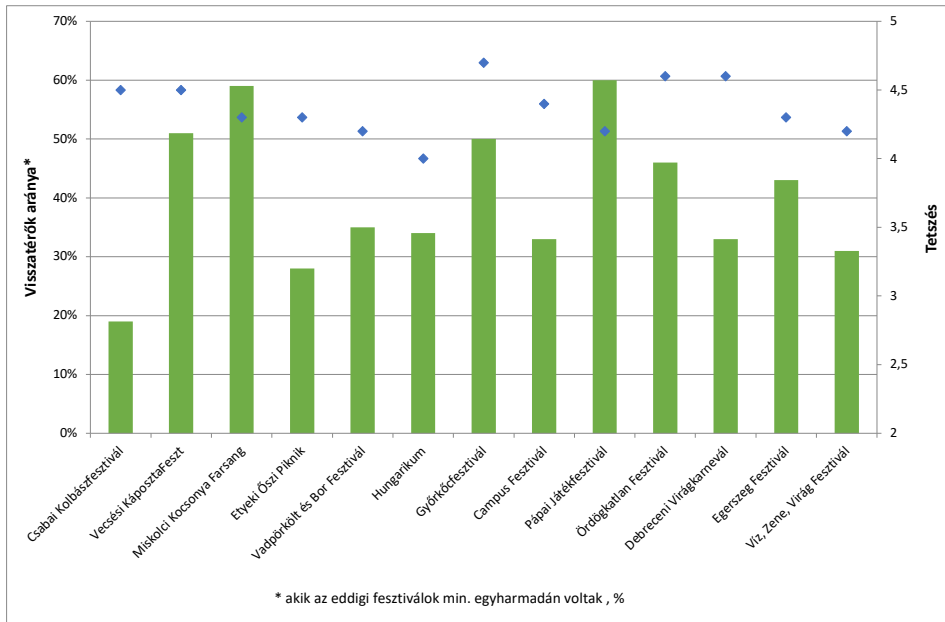
7. ábra: A fesztiválok közönségének lakóhely szerinti összetétele (%)

Forrás: a felmérések alapján saját szerkesztés

A 8. ábra jól szemlélteti, hogy nincs erős összefüggés a visszatérő vendégek és a fesztivállal való elégedettség között. Nem egy magasra értékelt fesztiválnál kisebb a törzsvendégek aránya, mint egy alacsonyabbra értékelt fesztiválnál (pl. a Csabai Kolbászfesztivál az egyik legmagasabbra értékelt, miközben itt a legkisebb a törzsvendégek aránya. És fordítva, miközben a Pápai Játékfesztiválon és a Miskolci Kocsonyafesztiválon a legnagyobb a visszatérők aránya, nem ezek a legmagasabbra értékelték. Legjobb a vecsesi fesztivál, magas elégedettség mellett magas a törzsvendégek aránya is). A visszatérés persze nem csak az elégedettségtől függ, hiszen könnyebben megy el a fesztiválra a helyi lakos, mint az, akinek messzebből kell a helyszínre utaznia. Sok városban egy fesztivál jelenti az ünnepet, a kivételességet a mindennapokban, még akkor is, ha esetleg gyengébb programkínálattal tudja összeállítani a műsorát. És az sem mindegy, hogy ingyenes vagy fizetős rendezvényről van-e szó. A vizsgált 13 fesztivál zöme ingyenes. Kivétel a Csabai Kolbászfesztivál, az Etyeki Őszi Piknik, a Campus, valamint az Ördögkatlan Fesztivál. Épp az első három fesztivál az, ahol alacsony a visszatérő törzsközönség aránya. A fizetős fesztiválok között az Ördögkatlan szerepelt a legjobban, hiszen a vele való összelégedettség a legmagasabbak között van (4,6) és a (fizetős) visszatérők aránya sok ingyenes fesztiválét meghaladja (46%).

8. ábra: A visszatérő vendégek aránya (%) és az elégedettség (1–5 átlag)

Forrás: a felmérések alapján saját szerkesztés

Összegzés, és ami nem mérhető; mi a fesztiválok titka?

A közönség többsége a vizsgált fesztiválok mindegyikével összességében elégedett volt, a bizonyítványok átlaga 4,0–4,7 között mozgott. Az egyes „tantárgyakat” vizsgálva a programok mennyisége és színvonala kapta a legmagasabb osztályzatokat (4,0–4,8). A közönség minden egyes fesztiválon az árakkal (étel, ital, vásári, kézműves termékek árai) és a higiéniaiával volt a legkevésbé elégedett, legtöbbször 3-4 közötti osztályzatok születtek. Azonban ezen leggyengébben szereplő területek egyike sem befolyásolta jelentősen a fesztiválok értékelését, mint ahogy a közlekedési problémák, a parkolási nehézségek sem. Ha jó a program, a közönség többsége megbocsátja az infrastruktúra hiányosságait. Valószínűleg megértik az emberek, hogy a fesztivál kavalkádjában nem lehet makulátlan tisztaságot tartani, és a mosdók előtti sorban állás sem elkerülhető, mint ahogy az is nehezen lenne biztosítható, hogy épp a fesztivál bejárata előtt lehessen kényelmesen parkolni. A fesztivállátogatók élményeket vesznek és nem kényelmet. A fesztiválok látogatásának motivációja a legtöbb ember számára a jó hangulat, az életérzés, a barátok, a társaság, a szép természeti környezet és az emberek nyújtotta jó

(családi) atmoszféra. Nyitott kérdéseinkre ezeket az elemeket említette a megkérdezettek 50–60%-a. Az együttlét, a közös szórakozás (kinek mit is jelent) legalább olyan fontos, sőt sokszor fontosabb, mint maga a program. Sokan ugyan egy-egy koncert vagy előadó kedvéért (is) mennek a fesztiválra, de nem volt egy sem a vizsgált rendezvények között, legyen az gasztronómiai, ifjúsági vagy városi, ahol a közösségi élmény, a jó hangulat ne lett volna a legfőbb fesztiválcsalogató.

A fesztiválokkal való elégedettség átlépi a műfaji határokat: egy gasztronómiai fesztiválnak is lehet erős kulturális programja, és egy nem gasztronómiai fesztiválnak is lehet erős gasztronómiai kínálata. A fesztiválműfajok között legfeljebb a fesztiválszakma (egy része) és a kulturális elit rangsorol, a közönség nem. Kis túlzással mondhatjuk azt is, hogy mindegy, milyen a fesztivál, lesz látogatója, a közönség nagyságát leginkább a jegyárak és a marketingmunka befolyásolják. Emellett igaz az is, hogy az a legjobb fesztivál, az kapja a közönségtől a legjobb bizonyítványt, ahol – műfajától függetlenül – mind a gasztronómiai kínálat színvonala, mind a kulturális programok választéka kielégítő színvonalú.

Mi lehet a fesztiválok titka? Miért özönlenek rájuk az emberek? Hogyhogy nem telődik a fesztiválpia, de újabbak és újabbak alakulnak?

Sokféle magyarázat segítheti, egészítheti ki a közérzetet tükröző, magas elégedettségéről szóló beszámolóinkat. A teljesség igénye nélkül a következő, a hétköznapi élet és a fesztiválok nem hétköznapiságát némileg sarkítottan dichotomizáló összevetés alapján szeretném kiemelni a kulturális ágazat legdemokratikusabb eseményeinek, a fesztiváloknak a sajátos életérzést kínáló másságát, amit a hétköznapiakban sem a munkahelyünkön, sem egy színházban nem – vagy sokkal ritkábban és kisebb valószínűséggel – élhetünk át, mint egy-egy érdeklődésünknek megfelelő fesztiválon. Mi ez a másság, amit a fesztiválok kínálnak?

A fesztiválokon „másik társadalomba” csöppenünk. A mindennapjainkat hierarchikus társadalomban éljük, melyben a fenn lévők sokféle előnyt halmoznak fel maguknak, és a lenn lévők sokféle hátránnyal küzdenek. A fesztiválokon ezzel szemben nem kell kicsinek éreznünk magunkat, hiszen nem is tudjuk, ki áll mellettünk, mi a társadalmi státusza, vezérigazgató vagy technikus, diplomás vagy szakmunkás, Audival jött vagy Suzukival. A fesztivál egyenlősít, eltünteti a társadalmi különbségeket.

A társadalomban az egyéni megküzdések individuális szinten zajlanak: a munkahelyen az egyéni érdekeink szerint cselekszünk, állásokért, magasabb bérért, jobb munkakörülményekért versengünk. A fesztiválon nincs verseny, nincs stresszt okozó megfelelési kényszer. Fesztiválozni a barátainkkal vagy a családdal megyünk, azokkal bandázunk, akikkel hasonló a zenei ízlésünk, kulturális, életmódbeli értékrendünk.

A társadalom kirekeszt, megbélyegez, címkéz, ítélkezik bőrszín, vallási hovatartozás, szexuális orientáció, származás és még oly sok minden alapján. A fesztiválokon idegenekkel ülünk egy asztalhoz, beszélgetünk, keveredünk, a másikat közel engedve magunkhoz nyitottak és elfogadóak vagyunk.

Szinte minden külföldinek feltűnik, hogy az utcán földre szegezett tekintettel sietünk a dolgunkra, és erős a hajlamunk a panaszkodásra, a rosszkedvre. A fesztiválokon a rosszkedvet felfüggesztjük, a bizalmatlanságunkat otthon hagyva jó kedvvel mosolygunk a szomszédra, a sorban előttünk állóra, pláne a mellettünk csápolóra. Falakat, korlátokat bontunk, átéljük a szabadságot, örülünk, ökörködünk, kreatívak vagyunk.

A gyűlölet szabdalta társadalom, a folyamatos ellenségeskedés és ellenségkeresés helyett a fesztiválok néhány napja alatt megtapasztaljuk, milyen lenne szeretetben, egymást tisztelve, a másik iránti bizalommal élni. A fesztivál életérzés, jobbik énünkkel veszünk részt benne.

Vannak olyan fesztiválok, melyek szlogenje is tükrözi ezt az életérzést. A Sziget fogalmazta talán először meg explicit módon is, hogy a fesztivál a „szabadság szigete”, tavaly pedig már a „szeretet forradalma” volt a jelszó. Mint Kardos József, a fesztivál programigazgatója fogalmazott a *Népszavának* adott interjújában: „A fesztivál minden évben más, de alapvető értékeiben nem változik, azaz a nyitottság, tolerancia és a szabadság szigete, ahogy a szlogenje is szól már évek óta. Ez egészül ki idén a »love revolution«, azaz a szeretet forradalma kampánnyal, ami négy fő üzenetet hordoz: az emberi jogok tiszteletben tartását, kiállást a békéért és a háborúk ellen, valamint a rasszizmussal és az idegengyűlölettel szemben, továbbá cselekvésre buzdít a zöld bolygóért, avagy felhívja a figyelmet a környezettudatos életmód fontosságára” (Hompolá 2018).

A nyitottság, tolerancia, szabadság, szeretet nemcsak a Sziget alapvető értékei. Idézhetnék az Ördögkatlan Fesztivál hitvallásából⁶ is, a cél, hogy: „...megteremtsük és megőrizzük a személyesség, a derű és az emberség középponti szerepét, azaz megtartsuk a jelszót: legyünk jók öt napig! ...a befogadó kistelepüléseket aktivizálva, őket bevonva, velük együttműködve meghaladjuk önmagunkat, azaz őket is, magunkat is felemeljük a kultúra és a közösség erejével...”

Mindezekon túl jellemző az is, hogy a fesztiválok elvonnak a képernyő elől: addig sem bámul, mondhatnánk Bödőcs (2019) nyomán. A közösségi portálok társasága, a chetelések virtuális valósága helyett a valóságba menekülni, együtt izzadni, sorba állni a sörért, együtt üvölni a koncerteken, együtt figyelni egy kellemes délutánon a gyerekelőadásokra, a szabadtéri bábozásra, aztán este együtt hallgatni egy pohár finom

6 <http://www.ordogkatlan.hu/2013/01/szakmai-es-mukodesi-terv.html>.

bor mellett a jazzt, a világzenét, vagy önfeledten táncolni – ez a fesztiválok itt és most valósága.

Bár léteznek már olyan applikációk, melyeket letöltesz, felveszed a fülhallgatót, és közel olyan élményed van, mint ha ott ülnél épp magán a koncerten vagy a fesztiválon. Otthonról kényelmesen, a világ bármely táján. Nem kell utazni, nem kell tolakodni, mégis lesz avatár szomszédod, aki mellett ülsz, akivel beszélgethatsz akár, bekapcsolhatod az FB profilját, így láthatod is, de ha zavar, lekevered. Nem fog senki részegen inzultálni, ajánlatokat tenni, verekedésre sem kerül sor, nincs bűz, fülsiketítő hangerő. A sört is sorba állás nélkül veheted ki a saját hűtődből, a saját tiszta mosdóba mehetsz, ha rád jön a szükség. Connellan (2018) a virtuális fesztivál képernyője előtt ülve mégis felteszi a kérdést:

„Oké, szóval mi is hiányzik mindebből? A valóság. Az atmoszféra. Az emberi kapcsolat. A mindent elnyomó, részegítő zene. Hogy a legjobb cimboráiddal tülekedsz a tömegben. A hűvös esti koncertlevegő. Az ölelő karok magad körül, amikor üvöltve énekeled a várva várt dalodat. Hogy a saját szemeddel láthatod a kedvencedet, ahogy homlokáról csöpög az izzadság, miközben az egész stadiont megénekelletti. És furcsa módon azt tapasztalom, vágyom arra, hogy egy leírhatatlanul magas srác mögött állva négy órán keresztül várjam az est sztárját azzal a tévedhetetlen tudással, hogy épp akkor kezd majd bele a kedvenc számomba, amikor pisilni kell mennem, és a hideg nedves felismerésre, hogy valaki épp egy pohár sört öntött a hátamra. Mi a francért hiányzik mindez?”

Szerintem egyszerű a válasz: az életérzésért.

Felhasznált irodalom

Bödőcs T. (2019). *Addig se iszik*. Helikon Kiadó.

Connellan, S. (2018). Facebook's Oculus Venues streams its first VR concert. Was it any good? <https://mashable.com/2018/05/31/oculus-venues-vr-concert-vance-joy/?-europe=true#Q9U8Lxpy.kqc>.

Hompola, K. (2018). Észhez kell térnünk! – a szeretet jegyében indul a Sziget. *Népszava*, 08. 01. https://nepszava.hu/3003412_eszhez-kell-ternunk-a-szeretet-jegyeben-indul-a-sziget.

Rath, T. – Harter, J. (2014). The five essential elements of well-being. <https://www.gallup.com/workplace/237020/five-essential-elements.aspx>; (letöltve: 2020. 01.10.).

Solt K. – Koppány K. – Hunyadi Zs. (2019). Mennyivel járulhatnak hozzá a fesztiválok a gazdaság teljesítményéhez? – Módszertani megközelítések és gyakorlati alkalmazás. *Tér – Gazdaság – Ember*, 7, 75–101.

Zátori A. (2014). Az élménymenedzsment koncepcionális alapjai. *Vezetéstudomány – Budapest Management Review*, (45)9, 57–66.

<http://www.ordogkatlan.hu/2013/01/szakmai-es-mukodesi-terv.html>.